

Mer än bara fasaden

Inom byggbranschen handlar mycket idag om att öka lönsamheten i produktionen, något som inte alltid medför att kvaliteten på vare sig material eller utförande blir högre. Men det finns fortfarande företag som värderar yrkes stolthet och kunskap lika högt som ekonomiska vinster. Möt Anders Drakes delägare i välrenommerade Puts och Plattsättning AB.

Många arkitektoniska dekorationselement på äldre fastigheter är uppbyggda av tegel och puts.

PUTS OCH PLATTSÄTTNING, eller Puts och Platt som företaget kallas i folkmun, har funnits i branschen i snart femtio år. Från början sysslade man både med murverk, puts och plattsättning, eftersom muraryrket dåför tiden även innefattade arbeten med kakel och klinker. När plattsättning så småningom blev ett eget yrke föll detta arbetsområde bort, men man valde ändå att behålla

företagsnamnet. Idag utför Puts och Platt företrädesvis olika typer av putsarbeten på fasader och nästan alltid handlar det om arbeten på befintliga fastigheter. Företaget har ett väl utvecklat kontaktnät med hantverkare i kringliggande yrkesgrupper så som målare, snickare och plåtslagare, och kan därmed erbjuda helhetslösningar för renovering och restaurering av putsade fasader.

Listen dras med en profil och såhär blir det färdiga resultatet.

Anders Drakes började arbeta på Puts och Platt under 1970-talet. Han är i grunden snickare och kom in under en period då företaget, en kort tid, även utförde snickeriarbeten. Anders blev kvar på firman men började efter några år ute på fältet att ägna sig åt de administrativa delarna av företagandet istället. Sedan 1990 äger han företaget tillsammans med sin kompanjon Per Hallgren.

Antalet anställda pendlar mellan 20 och 25 stycken, eftersom det alltid är mindre jobb på vinterhalvåret. Alla är utbildade murare. Ett antal av dem fungerar dessutom som murarbasar och sköter det administrativa och logistiska arbetet på plats ute på respektive bygge.

– För oss är den här organisationen optimal och det är en stor fördel att alltid ha en murarbas på plats. Därför vill vi inte bli större än vad vi är nu, 20–25 personer är smärtgränsen för vad som fungerar med så här »kort« administration, utan mellanchefer, berättar Anders.

Förutom murarna och murarbasen närvarar alltid Anders själv eller Per Hallgren på alla byggmöten för att samordna och följa upp.

Tunn puts och tjock puts

Under de senaste åren har företaget mer och mer kommit att arbeta med kulturfastigheter av varierande gradering. Ofta omges byggnaderna av lagar och regler som styr hur underhåll och restaurering ska ske. Ibland utförs arbetet under översyn av en antikvarisk kontrollant, och en av företagets stora beställare är Statens Fastighetsverk.

– Att vi inriktat oss mot fasader på äldre fastigheter är både en slump och ett medvetet val, säger Anders. Jag var med på några sådana jobb på 1980-talet och märkte att det var den typen

»... de moderna fastigheterna med tunnputs som är gjorda för att se ut som gedigna stenhus, trots att de inte är något annat än rena kulisser, dom tilltalar inte mig.«

av uppdrag jag kunde brinna för. Även murarna tycker att det är mycket roligare att gå till jobbet när de får använda sina kunskaper och sin skicklighet, och ingen av oss vill ägna oss åt nyproduktion i någon större omfattning, i synnerhet inte med tunnputs, fortsätter han.

Anders gör ingen hemlighet av att han inte tror på det moderna sättet att bygga med utfackningsväggar och sprutad tunnputs. Metoden har ju också visat sig så problemfylld med fuktinträngning och mögel som resultat att branschen nu tagit ett steg tillbaka till tjockputs och avvaktar nya direktiv från materialtillverkare och konstruktörer.

– Jag är inte så naiv att jag tror att vi kan backa och gå tillbaka till att bygga som vid slutet av 1800-talet. Det skulle inte fungera varken arbetsmiljömässigt eller ekonomiskt, säger Anders. Men de moderna fastigheterna med tunnputs som är gjorda för att se ut som gedigna stenhus, trots att de inte är något annat än rena kulisser, dom tilltalar inte mig, fortsätter han.

Skillnaden mellan tunnputs och traditionell puts ligger som namnet antyder i tjockleken, men också i materialsammansättning och egenskaper. Tunnputs, som alltid sprutas på fasaden, är bara några millimeter tjock och kan inte ta upp och

avge fukt på samma sätt som en traditionell puts. Tunnputs innehåller dessutom plast vilket gör det ännu svårare för inträngande fukt att komma ut. När det regnar på fasaden fungerar tunnputsens som en regnkappa vilket gör att stora vattenmängder transporteras utanpå fasaden. Vid otäta anslutningar – fönster, balkonger mm – kan då relativt mycket vatten hamna på insidan av putsytan. Finns det organiska material där så börjar de ohjälpligt att mögla.

En traditionell kalkputs (som alltid är minst ett par centimeter tjock) fungerar istället så att den kan ta upp fukt utan att skicka den vidare in i byggnaden och sedan avge fukten igen när förutsättningarna (vädret) medger.

Fördelar med kulturmärkta fastigheter

Utbildad arbetskraft kostar mer än outbildad, det är en av orsakerna till att marknaden efterfrågar nya användarvänliga material som är lättare att jobba med. Tunnputs är en sådan »innovation» som man inte behöver behärska traditionellt mureri för att kunna hantera.

– Det är förmodligen omöjligt att undvika misstag och snedsteg i alla typer av utvecklingsarbete, säger Anders, och tunnputsens är helt klart en sådan miss. I det här fallet vore det därför bra om produktutvecklarna tittade mer på beprövad erfarenhet och gammal kunskap för att komma vidare.

»Alla vet att ett stenhus har lägre underhållskostnader och längre livslängd än ett trähus med regelstomme, ändå används samma kalkyler vid beräkningen.«

Det finns fler fördelar med att arbeta med kulturmärkta fastigheter menar Anders, förutom att man får använda gedigna material och sin skicklighet som utbildad hantverkare, så är det ett annat tempo som råder på arbetsplatsen. Byggmötena kan till exempel hålla på en hel dag och det finns tid för eftertanke och nya beslut under arbetets gång.

– När vi gjorde ett arbete på Grönskärs fyr åt Skärgårdsstiftelsen startade byggmötena på bryggan vid Skeppsholmen, där Skärgårdsstiftelsens båt ligger, berättar Anders. Sedan åkte vi tillsammans ut till Grönskär 5 distans utanför Sand-

Anders Drakes tror inte på det moderna sättet att bygga med utfackningsväggar och sprutad tunnputs.

hamn och satt där med filter och matsäck och gick igenom arbetet, det var inget lidande precis.

Grönskärs fyr hade blivit putsad med felaktigt material på 1950-talet. Tanken var från början att ta bort putsen och ersätta den med ett traditionellt kalkbruk. Men efter att putsen knackats ned visade det sig att de ursprungliga stenväggarna var i så gott skick att de bara behövde fogkompletteras och idag har Grönskärs fyr återigen den vackra fasad som den fick när den byggdes.

Eldstad för värmeljus

Mycket av hantverkskunnandet i mureriet har fallit i glömska eftersom kontinuiteten i traderingen (överförandet av kunskap från mästare till lärling) i stort sett brutits under de senaste hundra åren. När jag frågar Anders om hans förklaring till detta säger han att han kan se flera bidragande orsaker. Primärt handlar det naturligtvis om att efterfrågan på murverkshus och murade fasader under en lång tid varit lägre än någonsin. I början av 1900-talet hade Sverige flera stora tegelindustrier, idag finns ingen av dem kvar längre.

– Branschen har inte lyckats attrahera vare sig arkitekter eller blivande hantverkare, säger Anders, men det börjar vända och intresset ökar igen. Nu är det istället problem med att det finns för få kunniga murare, fortsätter han. Många av dagens så kallade murare, som i stort sett bara behärskar tunnputsteknik, kan varken mura tegelfasader eller andra mer komplicerade konstruktioner.

En annan av orsakerna till yrkets nedgång är att kostnadsberäkningarna för murverkshus är missvisande. Alla vet att ett stenhus har lägre underhållskostnader och längre livslängd än ett trähus med regelstomme, ändå används samma kalkyler vid beräkningen. Ofta divideras kostnaderna för byggandet med en 20-årig livslängd på fastigheten. En sådan livslängd stämmer inte för stenhus som istället kan hålla bra i åtminstone hundra år. Eftersom murverkshus initialt är

Den starka röda kalkfärgen på Jakobs kyrka i Stockholm är resultatet av ett lyckat risktagande från företaget.

Mörby slottsruin under arbetet med restaurering och konservering av murverket.

Stora bilden till höger: Den vackra stenfyren på Grönskär i restaurerat skick.

dyrare att producera pekar resultatet av beräkningarna helt snett.

Tidigare var det vanligast att samma aktör både producerade och förvaldade fastigheter, då byggdes fler murverkshus eftersom man kände till att de var billigare att förvalta i längden. Idag byggs det mesta på spekulation och byggherren har stort intresse av att hålla nere kostnaderna så långt som möjligt.

»Vi är inte på något vis bakåtsträvande, utan vill bara att utvecklingen skall ske i en sådan takt så att kvalitén kan garanteras.

– Vi har bara välutbildade murare på firman, säger Anders. Flera av dem kan mura spisar med rökkanaler på frihand, bara utifrån sin erfarenhet och kunskap. Men det är inte så ovanligt att vi får arkitektritningar på spisar som bara ska se stora och imponerande ut, och som inte går att elda i annat än med värmeljus.

Inga bakåtsträvare

Okunskap i beställarledet, framförallt på konsumentmarknaden, bereder vägen för de extrema fuskbyggen som uppförs idag. Anders berättar att han vid flera tillfällen kommit till fastigheter som kanske är ett par tre år gamla där allt måste göras om från början. Tidigare generationer kunde oftast så pass mycket om hantverk själva att de skulle dragit öronen åt sig ganska snart, men idag är det mer undantag än regel att folk kan skilja på ett bra och ett dåligt utförande.

– På Puts och Platt jobbar vi för att höja statusen på muraryrket som hantverk. Det viktigaste är naturligtvis att våra murare är skickliga, men jag

har också märkt att vi måste bli bättre på att ta betalt för våra kunskaper. Det ökar trovärdigheten, säger Anders.

Företaget har under flera år haft ett samarbete med olika yrkesutbildningar och hälften av de anställda har själva gått som lärlingar på firman och sedan förblivit anställda. Anders menar att branschen måste bli bättre på att attrahera ungdomar och att det är viktigt att komma i kontakt med blivande lärlingar på ett tidigt stadium för att kunna presentera yrket och skapa ett intresse. Han efterlyser flera nya former av lärlingsskap som kan passa för olika personer i olika åldrar.

Vi pratar lite om framtiden både för traditionellt hantverk generellt och för Puts och Plattsättning.

– Jag är övertygad om att det traditionella hantverket absolut har en plats även i framtiden, oavsett vad vissa framtidsforskare anser. Även om det blir ett visst segment i samhället som kommer att efterfråga oss så blir det ändå tillräckligt många för att vi ska kunna överleva, säger Anders.

Puts och Platt kommer att fortsätta arbeta ungefär på samma sätt som idag, huvudsakligen med fasadrenoveringar på kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Om det kommer igång ett mer hållbart byggande av murverkshus på villamarknaden kanske det kan bli ett intressant område att komplettera med, för att öka sysselsättningsgraden under vinterhalvåret. Men någon massproduktion av släta putsfasader blir det inte. Vid en handupp-räckning på företaget blev det tydligt att murarna hellre gick arbetslösa ett par månader på vintern än började jobba med tunnputs och nyproduktion året runt.

– Vi är inte på något vis bakåtsträvande, utan vill bara att utvecklingen skall ske i en sådan takt att kvalitén kan garanteras.

TEXT: ANNA WINBLADH FOTO: ANDERS DRAKES

